

Slaagt de Westhoek in een herleving?

Dr. J. THEYS, *Wetenschappelijk medewerker WER-WES*

Begin maart 1962 werd door het Ministerieel Komitee voor Economische Expansie en Streekontwikkeling beslist een bijzonder regionaal ontwikkelingsprogramma te laten opstellen; voordien waren Borinage-Centrum en de Zuiderkempen aangeduid als testgebieden inzake regionaal-ekonomisch beleid. Het Westvlaams Ekonomisch Studiebureau kwam voor het einde van het jaar klaar met de omschrijving van de doelstellingen qua werkgelegenheid, huisvesting e.a. en met de berekening van de benodigde financiële middelen. Het ontwerp van plan werd in opeenvolgende bijeenkomsten van het Adviserend Regionaal Komitee 'Ontwikkelingsprogramma Westhoek' verder uitgediept. Het plan kreeg echter in het Interministerieel Komitee voor Ekonomische Koördinatie slechts een gedeeltelijke goedkeuring en de konkrete uitvoering volgde pas begin 1966 — na herhaald aandringen van de Westvlaamse Ekonomische Raad en de beleidsmensen van de Westhoek. De uitvoering betrof het bouwrijp maken van industriegronden. Inmiddels was in de Borinage reeds 1,9 miljard en in de Zuiderkempen 900 miljoen geïnvesteerd.

De verbetering van de welvaart in de Westhoek wordt nagestreefd door een belangrijke verruiming van de werkgelegenheid in het gebied zelf. Het werkgelegenheidstekort werd in het eerste vijfjarenplan voor de Westhoek (1964-68) gesteld op 11.000 bijkomende arbeidsplaatsen in de industrie en 4.000 in handel en diensten; gestipuleerd werd dat de volledige ontplooiing van de Westhoek een langere termijn zou in beslag nemen. Benevens een werkgelegenheidsprogramma werd ook een behoeftenschema van additionele woningbouw omschreven. Onderhavige bijdrage zal beperkt blijven tot de ontleding van wat op het vlak van de werkgelegenheid werd gerealiseerd.

Zoals reeds werd aangestipt werd de uitvoering van het ontwikkelingsprogramma pas vanaf 1966 effectief doorgezet; resultaten qua regionaal ontwikkelingsbeleid kunnen slechts bereikt worden nadat aan een aantal materiële voorwaarden is voldaan, inzonderheid betreffende het beschikbaar stellen van bouwrijpe industriegronden en de verkeerstechnische ontsluiting. Toen deze werken in de Westhoek in uitvoering gingen, waren we terechtgekomen in een periode van laagkonjunktuur, uiteraard niet bevorderlijk voor het bekomen van investeringsbeslissingen en verruiming van de werkgelegenheid. Het gevolg was dat, toen de periode van het eerste vijfjaren-

plan werd beëindigd, er nauwelijks sprake was van enige toename van de totale werkgelegenheid in de Westhoek. Weliswaar was er in de periode 1964-68 (eerste vijfjarenplan) enige aangroei van de werkgelegenheid in de industrie en handel en diensten, doch deze toename werd grotendeels tenietgedaan door de afvloeiing uit de landbouw en van zelfstandigen uit ambacht en handel. Toen in 1969 het tweede vijfjarenplan voor de Westhoek werd voorgedragen, moest worden aangestipt dat het globale streefcijfer qua werkgelegenheid diende gehandhaafd te worden. In juli 1969 werd door Prof. Dr. A.J. Vlerick, Minister-Staatssecretaris voor Streekeconomie, een speciale werkgroep 'Westhoek' geïnstalleerd. Als doelstellingen voor het tweede vijfjarenplan voor de Westhoek werd vooropgezet het totstandbrengen van 14.000 bijkomende arbeidsplaatsen in industrie en handel en diensten tegen 1975; de taakstelling werd verruimd en voor 1980 bepaald op circa 25.600 arbeidsplaatsen. Er werd aangenomen dat tegen 1975 circa 11.000 nieuwe arbeidsplaatsen in de industrie dienen in het leven geroepen. Geopteerd werd voor een concentratie van de inspanningen in een beperkt aantal kernen, met name Diksmuide, leper, Menen, Poperinge en Deurne, waarvoor inmiddels het statuut van industriepark van nationaal belang was verworven in het raam van de wet van 14 juli 1966. In deze kernen werd voorzien in een globale bruto-oppervlakte van 333 ha industriegronden, waarvan 70 ha door wegen en bestaande bedrijven wordt ingenomen. De uitrusting van deze gronden was reeds tijdens het eerste vijfjarenplan aangevat. Het infrastruktureel gedeelte van het tweede vijfjarenplan beoogt de verdere uitbouw van deze gronden te Diksmuide (38 ha), leper-Boezinge (82 ha), Menen (48 ha), Poperinge (45 ha) en Veurne (50 ha).

De indruk bestaat dat de resultaten van al deze inspanningen tot op heden eerder ontgoochelend zijn. Is een dergelijke indruk de weergave van reële feiten? De analyse van de evolutie van de werkgelegenheid in de Westhoek over een langere periode kan een en ander nader toelichten.

De Westhoek is reeds lange tijd gekenmerkt door een ongunstige verhouding tussen werkgelegenheid in eigen gewest en de aldaar woonachtige bevolking. Verontrustend was vooral dat dit onevenwicht steeds scherper werd, inzonderheid bij de mannen.

De volkstelling van 31 december 1961 gaf voor de West-

Tabel 1 : Evolutie van de werkgelegenheid in de Westhoek, 1947-70.

	Mannen			Vrouwen			
	Zelfstandigen en helpers alle sectoren	Loon- & weddetrekkenden		Zelfstandigen en helpers alle sectoren	Loon- & weddetrekkenden		Bedrijfs- hoofden en helpers bestendig tewerk- gesteld in de landbouw
		Alle sectoren	Personen onderworpen aan RMZ exclusief overheids-diensten en diensten van algemeen nut		Alle sectoren	Personen onderworpen aan RMZ exclusief overheids-diensten en diensten van algemeen nut	
31.12.1947	30.868	23.218	15.679 (b)	9.312	6.698	3.578 (c)	
31.12.1961 (a)	24.364	24.198	12.288 (b)	8.848	7.811	2.369 (c)	
30.6.1956		15.919			2.626		
30.6.1958		15.722	(d)		2.756		
30.6.1960		16.648	12.666		2.937	6.942	
30.6.1962		18.496	12.090		3.299	5.096	
30.6.1964		20.436	11.178		3.684	3.788	
30.6.1966		21.825	10.640		4.616	3.456	
30.6.1968		22.179	10.032		4.670	3.270	
30.6.1970		24.339 (e)	9.478		7.081 (e)	2.899	

(a) Exclusief 47 mannen en 385 vrouwen als helpers gekatalogeerd in de sektor godsdienst; bij de telling van 31 december 1947 werden deze helpers niet meegerekend.

(b) Beroepsbevolking in de landbouw.

(c) Beroepsbevolking in de landbouw. Tal van helpsters werden als niet-actief geteld; voor 1961 is dit aantal te ramen op circa 2.800.

(d) Gegevens slechts beschikbaar vanaf 1960. De tellingen gebeurden in de maand mei.

(e) Met inbegrip van erkende leerlingen en dienstboden, naar raming circa 200 mannen en 575 vrouwen.

hoek een totaal van 72.665 beroepsactiviteiten bij de mannen en 24.995 bij de vrouwen. Talrijke helpsters in de landbouw werden echter als niet-actief geteld; door vergelijking met de gegevens van de mei-telling van 1962 kan dit aantal op ongeveer 2.800 geraamd worden en komt het werkelijk aantal beroepsactieve vrouwen op 27.800. Globaal beschouwd en ten aanzien van de bevolking in beroepsleeftijd is de activiteitskwote in de Westhoek iets hoger dan het gemiddelde van West-Vlaanderen en het rijksgemiddelde, ook bij de vrouwen. In de leeftijdsklassen beneden 20 jaar is de activiteitskwote in de Westhoek groter dan in West-Vlaanderen en het Rijk, zowel bij de vrouwen als bij de mannen; bij de vrouwen is het verschil vrij aanzienlijk ten opzichte van het rijksgemiddelde doch eerder gering in vergelijking met West-Vlaanderen. Dit verschijnsel is te zien in relatie met de scolariteitsgraad die eind 1961 in de Westhoek relatief gering was, vooral in vergelijking met het Rijk.

	Scolariteitsgraad					
	Jongens			Meisjes		
	14-15 j.	15-20 j.	20-25 j.	14-15 j.	15-20 j.	20-25 j.
Westhoek	79,3	41,6	10,2	76,5	29,6	2,1
West-Vlaanderen	78,9	45,2	10,7	76,9	33,4	2,5
Het Rijk	81,4	48,3	11,0	82,6	42,7	3,5

De totale werkgelegenheid in de Westhoek bedroeg eind 1961 ongeveer 32.000 eenheden minder dan de aldaar woonachtige beroepsbevolking; bijna een derde van de

bevolking was dus aangewezen op werk buiten het eigen gewest of bleef werkloos. Het aantal arbeidsplaatsen voor mannen bedroeg 48.609 eenheden en voor vrouwen 19.844 eenheden¹. In vergelijking met de toestand op het einde van 1947 was het werkgelegenheidstekort nog gestegen met 2.050 eenheden.

Tussen 1947 en 1961 verminderde de totale beroepsbevolking met circa 2.800 eenheden; er werd evenwel een vermindering genoteerd van de werkgelegenheid van bijna 4.900 eenheden.

De vraag kan dus gesteld worden of de ongunstige evolutie van de periode 1947-61 verder is doorgelopen dan wel of er verbetering is ingetreden?

De studie van de evolutie van de werkgelegenheid wordt bemoeilijkt door het ontbreken van gegevens over de totale werkgelegenheid; de gegevens van de volkstelling van 31 december 1970 zijn nog niet beschikbaar. De bronnen die zullen gebruikt worden zijn die van de Rijksdienst voor de Maatschappelijke Zekerheid en van de jaarlijkse landbouwstellingen. Gelet op de veranderingen in de werkingssfeer van de RMZ wordt de bezoldigde werkgelegenheid in de sektor 'Overheidsdiensten en diensten van algemeen nut' buiten beschouwing gelaten. Over het verloop van het aantal zelfstandigen in ambacht en handel en diensten ontbreken akkurate gegevens. De gegevens opgenomen in tabel 1 verschaffen dus geen totaalbeeld; ze laten evenwel toe de grootte-orde van de veranderingen te omschrijven.

¹ Na aanpassing voor de onderschatting van het aantal helpsters in de landbouw (2.800 personen).

SLAAGT DE WESTHOEK IN EEN HERLEVING ?

In de periode 1947-61 was de trend van de werkgelegenheid duidelijk dalend. Er was weliswaar een toename van ongeveer 2.100 loon- en weddetrekkenden (1.000 mannen en 1.100 vrouwen), doch de vermindering van het aantal zelfstandigen en helpers bedroeg bijna 7.000 eenheden (waarvan 6.500 mannen). De daling van het aantal zelfstandigen en helpers was voor een belangrijk deel toe te wijzen aan de afvloeiing uit de landbouw. De beroepsbevolking in de landbouw in de Westhoek verminderde, volgens de gegevens van de volkstelling van 31 december 1961, met circa 3.400 mannen en 1.200 vrouwen, wat betreft bedrijfshoofden en helpers².

Na 1960 is het groeitempo van de werkgelegenheid voor bezoldigden geleidelijk verbeterd; anderzijds is de afvloeiing uit de landbouw tijdelijk versneld. Het resultaat was dat aanvankelijk van een toename van de totale werkgelegenheid geen sprake was. In 1964, hoogtepunt van een conjunctuurfaze, was het werkgelegenheidsniveau nog niet verbeterd. Gedurende de volgende, door een lichte recessie gekenmerkte jaren kon dit peil groeso-modo gehandhaafd blijven, wat toch reeds als een teken van gunstige kentering valt aan te wijzen. De herleving van de conjunctuur na 1968 leidde tot een groei van de werkgelegenheid voor bezoldigden die duidelijk groter was dan de afvloeiing uit de landbouw. Midden 1970 was er, naar raming, een globale toename van de werkgelegenheid in vergelijking met 1961 van circa 4.000 personen, waarvan 3.000 mannen en 1.000 vrouwen; deze toename werd, inzonderheid bij de vrouwen, vooral in de laatste jaren gerealiseerd. De recessie die in 1971 merkbaar werd heeft opnieuw geleid tot een verslechtering van de werkgelegenheidssituatie, doch globale gegevens hieromtrent zijn niet beschikbaar. Het lijkt echter wel dat de tendens van stagnering en zelfs daling werd stopgezet en dat bij de herleving van het economisch leven de kansen op een reële groei behoorlijk zijn.

In de periode 1962-70 steeg de werkgelegenheid voor bezoldigden met ongeveer 8.800 eenheden en was er een afvloeiing uit de landbouw van circa 4.800 personen.

De afvloeiing uit de landbouw bleef tot op heden op een hoog niveau doorlopen. Er kan evenwel verwacht worden dat dit tempo zal vertragen. Bij de landbouwtelling van mei 1970 werden in de Westhoek nog 9.962 mannen en 2.948 vrouwen als bestendig tewerkgesteld geteld³; het aandeel van de gezinsleden en loontrekkenden bedroeg globaal 33,7 % tegenover nog 46,4 % in 1962.

Een ontleding van de evolutie van de bezoldigde werkgelegenheid naar de sectoren kan zeker interessante aanwijzingen verstrekken.

De toename van de bezoldigde werkgelegenheid situeert

² Voor de sektor landbouw vallen beroepsbevolking en werkgelegenheid nagenoeg samen, althans voor de bedrijfshoofden en helpers.

³ Inclusief loontrekkenden.

zich vooral in de industrie en het bouwbedrijf; bij de vrouwen was in relatieve termen ook de aangroei in handel en diensten vermeldenswaard. Tussen 1956 en 1970 steeg het aantal personen onderworpen aan de RMZ, exclusief Overheidsdiensten en diensten van algemeen nut, met 8.200 personen bij de mannen en 3.900 personen bij de vrouwen⁴; de aangroei in de industrie en het bouwbedrijf beliep respectievelijk 8.300 en 2.900 personen. De daling van het aantal loon- en weddetrekkenden in landbouw en visserij beliep 1.500 mannen en 100 vrouwen⁵. De verruiming van de werkgelegenheid in de industrie kwam vooral tot stand na 1960. De groeisectoren waren voornamelijk de metaalnijverheid en de houtnijverheid bij de mannen en op uitgesproken wijze de konfektienijverheid bij de vrouwen. Te wijzen valt ook op de aangroei van de werkgelegenheid in de voedingsnijverheid en, na een aanvankelijke daling, in de textielnijverheid.

Een vergelijking met het verloop van de bezoldigde werkgelegenheid in West-Vlaanderen en het Rijk wijst onmiskenbaar op een verbeterde situatie voor de Westhoek.

In de periode 1956-62 was de aangroei van de bezoldigde werkgelegenheid in de Westhoek procentueel even hoog als in West-Vlaanderen, doch hierbij dient te worden opgemerkt dat in de Westhoek van een zeer laag niveau werd vertrokken. Indien men de groei van de bezoldigde werkgelegenheid in de periode 1956-62 uitdrukt in promille van de totale bevolking, dan komt de Westhoek (12,6 p.d.) tot slechts de helft van West-Vlaanderen (23,8 p.d.); in vergelijking met het Rijk (7,3 p.d.) was er reeds een ophalen van de achterstand.

Tijdens de periode 1962-70 is de gemiddelde jaarlijkse aangroei van de bezoldigde werkgelegenheid in de Westhoek fel gestegen, wat niet het geval was in West-Vlaanderen. West-Vlaanderen had in de periode 1956-62 een bijzonder hoog aandeel in de groei in het Rijk; dit aandeel is sindsdien gedaald, hoewel het relatief groot is gebleven. Voor de periode 1962-70 registreert de Westhoek een procentueel veel hogere groei dan West-Vlaanderen; opmerkelijk is dat de aangroei in promille van de totale bevolking (33,4 p.d.) uitstijgt boven het gemiddelde van West-Vlaanderen (32,4 p.d.) en ver boven het rijks-gemiddelde (19,9 p.d.). Het is voor het eerst dat de Westhoek iets van zijn achterstand ten aanzien van het Westvlaams gemiddelde ophaalt.

De weerslag van deze, naar het lijkt fundamentele, verbetering van de werkgelegenheidssituatie valt op te merken bij het verloop van de bevolking. Een globale ontleding van de bevolkingsevolutie laat dit minder merken, doch de studie van de bevolkingscomponenten geeft duidelijke aanwijzingen.

⁵ Het betreft hier uitsluitend personen onderworpen aan de RMZ, d.w.z. met uitsluiting van bedrijfshoofden en helpers.

⁴ Na aftrek van de erkende leerlingen en dienstdoden die in 1970 geteld werden doch niet in 1956; circa 200 mannen en 575 vrouwen.

Tabel 2 : Evolutie van de bezoldigde werkgelegenheid in de Westhoek, 1956-70 (a)

Telling 30 juni	Mannen						Totaal (b)
	Landbouw en visserij	Industrie	Bouwbedrijf	Transport en handel	Hotelwezen en persoonsverzorging		
1956	2.284	7.747	4.095	1.678	115		15.919
1958	2.133	7.817	3.829	1.808	135		15.722
1960	1.883	8.200	4.518	1.878	169		16.648
1962	1.574	9.443	5.186	2.120	173		18.496
1964	1.163	10.804	5.921	2.371	178		20.436
1966	936	11.752	6.440	2.486	211		21.825
1968	827	11.205	7.331	2.558	258		22.179
1970 (c)	755	13.417	6.874	2.979	314		24.339

	Metaal	Hout	Textiel	Konfektie	Voeding	Steenb.	Diamant (d)
1956	2.213	638	992	89	886	845	132
1958	2.226	855	745	98	971	731	144
1960	2.642	879	760	108	1.137	698	176
1962	3.206	998	856	88	1.195	980	225
1964	4.033	1.147	1.073	83	1.380	894	276
1966	4.602	1.290	1.089	115	1.352	840	436
1968	4.166	1.486	1.062	103	1.478	985	174
1970 (c)	5.273	2.025	1.287	142	1.688	871	131

Vrouwen							
	Landbouw en visserij	Industrie	Bouwbedrijf	Transport en handel	Hotelwezen en persoonsverzorging	Totaal (b)	
	1956	149	1.791	29	417	240	
1958	158	1.823	30	457	288		2.756
1960	126	1.849	29	574	359		2.937
1962	103	2.202	36	567	391		3.299
1964	63	2.489	48	675	416		3.684
1966	53	3.329	61	705	468		4.616
1968	46	3.274	97	776	477		4.670
1970 (c)	43	4.672	116	1.033	1.217		7.081

	Metaal	Hout	Textiel	Konfektie	Voeding	Steenb.	Diamant (d)
1956	218	84	506	396	220	12	10
1958	225	75	433	463	274	16	9
1960	147	66	430	432	361	15	12
1962	183	83	538	612	363	33	15
1964	290	105	583	630	451	36	17
1966	353	150	659	1.302	439	28	38
1968	289	193	677	1.319	388	29	15
1970 (c)	394	275	947	2.189	393	36	47

(a) Bron R.M.Z.

(b) Exclusief Overheidsdiensten en diensten van algemeen nut (6.683 mannen en 4.696 vrouwen op 30 juni 1970).

(c) Met inbegrip van de erkende leerlingen en dienstboden.

(d) Voor sommige jaren werd een deel van de werkgelegenheid geregistreerd te Antwerpen in plaats van te Diksmuide.

Tabel 3 : Vergelijkende evolutie van de bezoldigde werkgelegenheid in de Westhoek, in West-Vlaanderen en het Rijk, 1956-70 (a)

	Gemiddelde aangroei per jaar				Aangroei in promille van de bevolking					
	1956-62		1962-70		1956-62 (6 j.)			1962-70 (8 j.)		
	M	Vr	M	Vr	M	Vr	Totaal	M	Vr	Totaal
Westhoek	430	112	705	401	20,0	5,2	12,6	42,8	24,1	33,4
West-Vlaanderen	2.773	1.180	2.708	1.571	33,7	14,0	23,8	41,4	23,5	32,4
Het Rijk	5.189	5.985	13.294	10.815	6,9	7,7	7,3	22,4	17,5	19,9

(a) RMZ, exclusief Overheidsdiensten en diensten van algemeen nut; exclusief erkende leerlingen en dienstboden.

Tabel 4: Evolutie van de bevolking in de Westhoek, 1947-70.

	Totale bevolking	Geboorten	Sterfte	Natuurlijke groei	Migratie- saldo
31 dec. 1947 (a)	255.382				
31 dec. 1961 (b)	258.618				
31 dec. 1970 (c)	264.603				
Jaargemiddelden					
1948-61		4.646	2.937	1.709	— 1.542
1962-64		4.744	3.018	1.726	— 1.006 (d)
1965-66		4.522	2.987	1.535	— 703
1967-68		4.142	3.094	1.048	— 723
1969-70		3.993	3.152	841	— 160

(a) Volkstelling.

(b) Volkstelling. Door aanhechting bij Nieuwpoort van een deel van Oostduinkerke in 1949 was er een aangroei van circa 900 personen.

(c) Bevolkingsregisters. Door de aanhechting van Kruiseyck bij Wervik en de afstand door Nieuwkerke van Clef d'Hollande in 1964 was er een aanwinst van circa 150 personen.

(d) Na aanpassing voor de grenswijzigingen.

De natuurlijke aangroei van de bevolking is regelmatig gedaald, gevolg van een dalend geboortecijfer en een stijgend aantal sterfgevallen; tijdens de jaren 1969-70 bedroeg het jaargemiddelde van het natuurlijk akkres minder dan de helft van het jaargemiddelde van de periode 1948-61 en de jaren 1962-64. De gemiddelde groei van de totale bevolking was niettemin stijgend, dank zij een aanzienlijke vermindering van het uitwijkingsoverschot. In de periode 1947-61 verloor de Westhoek nog 90 % van zijn natuurlijke aangroei door negatieve migratiesaldi; voor het geheel van de jaren 1962-70 was dit aandeel 51 % en voor de jaren 1969-70 nog amper 19 %.

De problemen voor de Westhoek blijven zeer reëel. De verbetering van de werkgelegenheidssituatie is nauwelijks aangevat en de doelstellingen van het eerste en tweede vijfjarenplan op dit vlak zijn in feite nog te handhaven. Het welvaartsniveau dient nog aanzienlijk verbeterd te worden. Het belastbaar inkomen per belastingsplichtige bedroeg in 1967 in de Westhoek gemiddeld slechts 99.800 fr tegenover 128.100 fr voor het rijksgemiddelde; het gemiddelde van West-Vlaanderen lag 13 % hoger dan in de Westhoek en het gemiddelde van alle

Vlaamse gewesten 21 %. Buiten West-Vlaanderen was er slechts één arrondissement, met name Bastenaken, met een lager gemiddelde (98.300). In vergelijking met de evolutie in het Rijk als geheel is er sinds 1963 enige verbetering; het verschil bedroeg 33 % in 1963 en 28 % in 1967. De achterstand ten aanzien van West-Vlaanderen als geheel en de Vlaamse gewesten is niet verminderd.

Het is in de komende periode van verbeterende conjunctuur dat een forse stap in de richting van een aanzienlijk verruimde werkgelegenheid dient gezet te worden. In de Westhoek liggen thans voldoende industriegronden die bouwrijp werden gemaakt en aangesloten op het regionaal verkeersnet; de beslissing van het Ministerieel Komitee voor Economische en Sociale Koördinatie van 2 november 1971 tot de versnelde uitvoering van een wegenprogramma voor de Westhoek en de financiering hiervan ten belope van 1,1 miljard fr, zal toelaten ook op nationaal en internationaal vlak de verkeerstechnische ontsluiting aanzienlijk te verbeteren (autoweg Calais-Amsterdam en Oostduinkerke-Kortrijk) en de aantrekkingskracht van de Westhoek te verhogen.